

Sverigedemokraterna i fullmäktige – påverkas koalitioner och politik i kommunerna?

AV KARL LOXBO

The radical right-wing Populist Party, the Sweden Democrats (SD), triumphed in the 2006 local elections in Sweden. Previous research, however, does not tell us much about the *political* effects of the upswing of such a party. This article contributes by investigating effects on coalitions, and politics in Swedish municipalities. Building on previous research, three hypotheses are tested: These hypotheses state that the SD, when holding the balance of power in a municipal council, increases the probability (i) for cross-partisan coalitions, (ii) for minority coalitions, and (iii) that minority coalitions loses votes. It is concluded that the SD indeed limits the opportunities of the established parties, resulting in slight increase in cross-partisan coalitions, but a much more substantial increase in minority coalitions. It is further concluded that the SD, when controlling the balance of power in municipalities with minority rule, increases the probability that the ruling coalition loses votes.

*Inledning*¹

Det finns kommuner där en styrande majoritet har kunnat bildas, enbart genom att den släpps fram av partier som frivilligt väljer att avstå från att fälla den, trots att de hade kunnat göra det. En sådan styrelse som saknar stöd av en majoritet av ledamöterna i fullmäktige bildar ett minoritetsstyre som

våra lagar inte är utformade för [...] Vi fyra partier i Allians för Sverige, moderaterna, centerpartiet, folkpartiet och kristdemokraterna, vill öppna upp möjligheten till kommunala extraval, genom den grundlagsutredning som nu arbetar. Vi vill stärka väljarnas inflytande också över den lokala demokratin som behöver vitaliseras och tydliggöras (*DN-debatt* 17/8 2007).

¹ Erik Wångmar, fil dr i historia, har samlat in delar av materialet till artikeln, framför allt till tabell 6, och tackas stort för denna insats. Ett stort tack riktas också till Gissur Erlingsson som har läst flera utkast och bidragit med betydelsefulla kommentarer. Tack också till Susanna Holtzer och Magnus Hagevi för betydelsefull hjälp. Två anonyma granskare tackas också för värdefulla kommentarer.

Citatet kommer från ett gemensamt utspel på DN-debatt författat av den borgerliga alliansens partisekreterare i augusti 2007. "Extraval i kommunerna kan stoppa Sverigedemokraterna" löd artikelrubriken och var därmed solklar i vad som eftersträvades. Trots att minoritetsstyren är ett relativt vanliga i proportionella valsystem som det svenska, tycks Sverigedemokraternas (SD:s) framgångar efter kommunvalet 2006 utgöra ett nytt problem för de etablerade partierna.¹ Eftersom formellt samarbete med SD har uteslutits ökar nämligen risken för att de politiska blocken får regera alltfler kommuner utifrån en minoritetsposition. En konstitutionspolitisk debatt om huruvida nyval och ökade inslag av majoritetsstyre är önskvärt har därmed tagit fart på allvar (se till exempel *Svenska Dagbladet* 4/10 2008; Motion 2007/08: K394, Gunnar Andrén, fp; jämför Norén Bretzer 2003).

När röstsammanräkningen var färdig efter det svenska kommunalvalet 2006 stod det klart att SD var representerade i fullmäktige i 144 kommuner och att partiet var tungan på vågen, det vill säga hade en *potentiell* vågmästarroll, i ett trettio-tal kommuner (vilket innebär att partiet var i besittning av tänkbart utslagsgivande mandat mellan de politiska blocken).² Förslaget om att hejda SD:s framgångar med ny lagstiftning ger en antydning om en växande frustration bland de gamla etablerade partierna. Frågan är om dessa partier har fog för sin oro.

Tidigare forskning har bidragit med värdefull kunskap om varför radikala högerpopulistiska partier, vilket är den något löst definierade partifamilj som

SD brukar räknas till i litteraturen (Rydgren 2002; De Lange 2008, sidan 59), överhuvudtaget har lyckats etablera sig i de tidigare stabila partisystemen i Europa. Aningen förenklat förklaras ofta uppsvinget för dessa partier med (i) en framgångsrik politisering av missnöjet med invandrings- och flyktingpolitiken (Rydgren 2002; 2004; 2005; 2006; Heinisch 2003; Rydgren och Widfeldt 2004) samt (ii) en lyckad exploatering av missnöjet med de etablerade politiska partierna (Katz och Mair 1995; Blyth och Katz 2005).

Forskningen om framgångar för högerpopulistiska partier är givetvis högaktuell i det svenska fallet. Det är emellertid inte frågan om varför SD nådde representation i hälften av Sveriges kommuner som står i centrum för denna artikel. Efter partiets genombrott är det minst lika relevant att understyrka att kunskapen är bristfällig om vilka *effekter* inträdet av ett parti, som ingen av de etablerade partierna vill samarbeta med, har på möjligheten att bygga koalitioner och att bedriva politik i Sveriges kommuner. Kan partier som SD påverka och spela deras framgångar, i synnerhet förhållandevis marginella framgångar, överhuvudtaget någon roll? I dagsläget vet vi ganska lite om svaret på denna fråga (jämför dock Ekström von Essen 2006). Mot bakgrund av den begränsade tid som SD har varit ett parti att räkna med i svensk kommunpolitik kan dock frågan ses som särskilt angelägen. Aktuella opinionsmätningar tyder på att partiet är på uppgång och att vi möjligen har skäl att förvänta oss allt större effekter av SD:s närvaro i framtiden (www.sifo.se). Den

brännande frågan som ska besvaras i denna artikel är följaktligen:

Vilken effekt har SD, ett parti som ingen av de etablerade partierna vill samarbeta med, på koalitionsbildningar och politik i Sveriges kommuner?

I det följande presenteras först tidigare forskning om högerpopulistiska och främlingsfientliga partiers betydelse för nationella koalitioner, följt av forskning om koalitionsbildningar i svenska kommuner. Dessa diskussioner utgör tillsammans artikelns teoretiska ram, ur vilken tre hypoteser om SD:s effekter på kommunala koalitioner och politik härleds. I nästa steg ges en närmare presentation av den oberoende variabeln, det vill säga SD:s framgångar efter valet 2006. I direkt anslutning till detta presenteras den beroende variabeln, det vill säga kommunala koalitioner. Därefter prövas de tre hypoteserna om effekterna av SD i tur och ordning med hjälp av logistisk regressionsanalys, linjär regressionsanalys samt deskriptiv statistik. Artikeln avslutas med en sammanfattning av de slutsatser som kan dras samt en framåtblickande diskussion om vad SD:s framgångar efter 2006 års val kan tänkas säga om framtiden.

Ovälskomna partier och styrande koalitioner

I en berömd studie av sociologerna Lipset och Rokkan hävdades det att partisystemen i Västeuropa hade frysts ned (Lipset och Rokkan 1967). Nedfrys-

ningen innebar att dominerande konfliktdimensioner i politiken, i första hand vänster-högerskalan, var stabila och förutsägbara. Sedan slutet av 1980-talet har emellertid denna bild av stabilitet och förutsägbarhet förändrats (Erlingsson 2005). I all synnerhet är detta fallet när partier som är ovälskomna i de etablerade partiernas ögon – så kallade *pariah parties* (Laver och Schofield 1990, sidan 201; De Lange 2008, sidan 47) – äntrar den politiska scenen. Denna typ av partier kännetecknas av att de för fram nya konfliktdimensioner i politiken och att de, som ett resultat av detta, utesluts från koalitioner med de etablerade partierna. Högerpopulistiska partier beskrivs ofta som närmast urtypen av ovälskomna *pariah parties* (Mair 2001, sidan 114; De Lange 2008, sidan 15, 47). Trots detta, är det uppenbart att just denna typ av partier i allt större utsträckning är en politisk kraft att räkna med i Västeuropas partisystem.

De Lange (2008) undersöker mot denna bakgrund varför dessa partier tillåts delta i nationella regeringskoalitioner i vissa länder medan de utesluts i andra. Aningen förenklat är hennes slutsats att deltagandet beror på styrkan i valmanskåren samt på graden av överensstämmelse mellan de högerpopulistiska partiernas politiska program och de etablerade partiernas policypreferenser (De Lange 2008, sidan 217-218; jämför Heinisch 2003). Om vänster-högerskalan är den dominerande konfliktdimensionen i politiken är det mindre sannolikt att nya partier som politiserar kultur och etnisk tillhörighet släpps fram (Rydgren 2002; Art 2007). Stabila konfliktdimensioner, och ett tydligt av-

ståndstagande från "främlingsfientlig" retorik, har hittills varit kännetecknande för det svenska partisystemet (Lodenius 1999). Fridolfsson och Gidlund argumenterar för att de svenska riksdagspartierna "efter Ny demokratis kortlivade framgångar [har] ingått en kartell där det gäller att inte öppna upp för dessa attityder och värderingar i det svenska samhället" (2002, sidan 96; jämför Rydgren 2002, sidan 27). Efter valet 2006 stod det dock klart att denna strategi hade varit mindre framgångsrik i hälften av Sveriges kommuner.

Vilken effekt är det då rimligt att vänta att ett isolerat och marginaliserat ytterlighetsparti har på koalitioner och beslutsfattande i den svenska lokalpolitiken? För att svara på denna fråga, och utforma prövbara hypoteser om SD:s effekt, måste vi först ha en uppfattning om vad som kännetecknar koalitioner i Sveriges kommuner.

Koalitioner i svenska kommuner

Flera betraktelser gör gällande att kommunerna, efter kommunsammanslagningarna på 1970-talet (Wångmar 2006), i hög grad är politiserade arenor där partier, ideologier och strategier för att skapa koalitioner är i stort sett lika viktiga som på riksnivån (Gidlund 1983; Bäck 2000, sidan 86-90; Bäck 2003; Karlsson 2003). Kommunernas motsvarighet till regeringen på riksnivån – kommunstyrelsen – är visserligen en samlingsregering och det är i första hand i samband med stora beslut, till exempel när budgeten slås fast, som koalitioner mellan partier är viktiga. Det finns

också en betydande variation i vilka partier som bildar majoritet och ingår i koalitioner (Bäck 2003, sidan 51). Det vanligaste är dock att koalitionsbildningar i kommunerna – precis som på rikspanet – består av partier som är ideologiskt närstående (ibid 50-68, sidan 167). I vissa fall finns det dock historiska erfarenheter av interaktion mellan partier som gör att dessa partier prioriterar samarbete över blockgränserna – eller så kallade regnbågskoalitioner – oavsett majoritetsläget (ibid, sidan 168). Blocköverskridande samarbeten hör dock till undantagen. Den dominerande trenden är att blocktillhörighet – definierat utifrån vänsterhögerskalan (och delvis miljöfrågan) – är avgörande för att prognostisera vilka deltagarna i en kommunal koalition kommer att vara (ibid, sidan 59-68). Trots allt oklarare majoritetsförhållanden och ett stadigt inflöde av nya, ofta renodlat lokala partier, i Sveriges kommuner finns det således starka indikationer på att de etablerade partierna har ett intresse av att upprätthålla vänster-högerskalan, och blockpolitiken, också på den kommunalpolitiska scenen.

Artiklens hypoteser: SD:s eventuella effekt på koalitioner och politik i kommunerna

Mot bakgrund av den tidigare forskning som har presenterats är det rimligt att anta att SD:s effekt på koalitionsbildningar är indirekt och störst när majoritetsläget är oklart. Eftersom den dominerande strategin är att utesluta par-

tiet är effekten sannolikt mest påtaglig när partiet kommer i besittning av en vågmästarroll. Jag skiljer här på en *potentiell vågmästarroll* och en *reell vågmästarroll*. En *potentiell* vågmästarroll definieras som att partiet i fråga är "tungan på vågen" och har mandat mellan två politiska block (där båda blocken saknar majoritet), som *kan* bli utslagsgivande om något av blocken försöker styra trots att de befinner sig i minoritet (Fridolfsson och Gidlund 2002, sidan 37; jämför Bäck 2003, sidan 159). En *reell vågmästarroll* definieras som att partiet utövar denna nyckelroll i praktiken. I dessa sammanhang befinner sig således den styrande koalitionen, oavsett partipolitisk sammansättning, i minoritet.

Bäck (2003, sidan 158-160) visar att de etablerande partierna kan skapa blocköverskridande samarbeten i syfte att isolera nya partier som innehar en potentiell vågmästarroll. I en av Bäck's fallstudier rörde det sig om *Sveriges pensionärers intresseparti*, (SPI), som kontrollerade ett potentiellt utslagsgivande mandat mellan de politiska blocken i Härryda kommun. En vågmästarroll för SD torde emellertid te sig betydligt värre i de etablerade partiernas ögon. För att neutralisera hotet från SD kan det antas att de etablerade partierna väljer att luckra upp blockpolitiken för att inrätta breda samarbeten. Capoccia (2001) visar i linje med detta resonemang att utmaningar från partier som upplevs vara extrema och hotfulla kan ha en starkt enande effekt på etablerade politiska partier som annars är bittra motståndare (jämför Art 2007). Den första hypotesen som prövas är:

- Hypotes 1: En potentiell vågmästarroll för SD innebär en ökad sannolikhet för blocköverskridande samarbeten.

En invändning mot den första hypotesen är emellertid de forskningsresultat som pekar på blockpolitikens fortsatta relevans i kommunerna. Partierna drivs alltså av viljan att få igenom den politik de har gått till val på, vilket innebär att de kan förväntas etablera koalitioner grundade på ideologisk närhet även när majoritetsläget är oklart. Eftersom samarbete med SD antas vara mindre tilltalande än med andra nya partier är det vidare rimligt att anta minoritetskoalitioner skapas i större utsträckning om SD är vågmästare än om andra partier är det. Den andra hypotesen är således:

- Hypotes 2: En potentiell vågmästarroll för SD ökar sannolikheten för minoritetsstyren.³

Om hypotes 2 stämmer är det vidare rimligt att förvänta sig att en reell vågmästarroll för SD har en negativ inverkan på möjligheterna för den styrande koalitionen att driva igenom sin politik. För att minoritetsstyren ska fungera förutsätts det att den styrande koalitionen släpps fram av övriga partier och att det är möjligt för deltagarna att finna fungerande majoriteter från fall till fall (De Lange 2008, sidan 31; jämför Bäck 2003, sidan 80). Om minoritetskoalitioner försöker driva igenom sin politik genom att "hoppa" mellan olika majoriteter, trots att det finns ett bångstyrigt vågmästarparti, är det således rimligt att

förvänta sig en högre andel voteringsförluster än om andra partier är vågmästare. Eftersom de etablerade partierna vägrar att samarbeta med SD kan också detta partis representanter förväntas vara mer ovilliga än andra vågmästarpartier att samarbeta med den styrande koalitionen. Den tredje och sista hypotesen är således.

- Hypotes 3: En reell vågmästarroll för SD leder till en ökad andel förlorade voteringar för koalitioner i minoritetsstyren.

Sammanfattningsvis är de tre hypoteserna operationaliseringar av frågeställningen. De två första tar fasta på tänkbara effekter på koalitioner i kommunerna medan den sista tar fasta på tänkbara effekter på politiken (material och metod presenteras i samband med prövningarna).

Den oberoende variabeln: Sverigedemokraternas uppsving efter valet 2006

Tabell 1 visar andelen röster i de kommuner där SD fick mandat, i Svealand, i Götaland och i Norrland.

Resultaten i tabell 1 visar att SD än så länge är ett litet parti med mycket varierande framgångar. Partiet är jämförelsevis starkt representerat i södra Sverige men utslaget på hela landet var det vanligaste att partiet endast fick mellan 1 och 3 procent av rösterna. På grund av att valsystemet i kommunerna saknar procentspärr – även om valkretsindelningar kan ha just denna effekt i vissa fall – innebar även dessa blygsamma framgångar att partiet fick en plats i fullmäktige. I genomsnitt fick partiet 4,1 procent av rösterna i de kom-

Tabell 1: Andel röster för SD i de kommuner där partiet fick mandat (procent och antal).

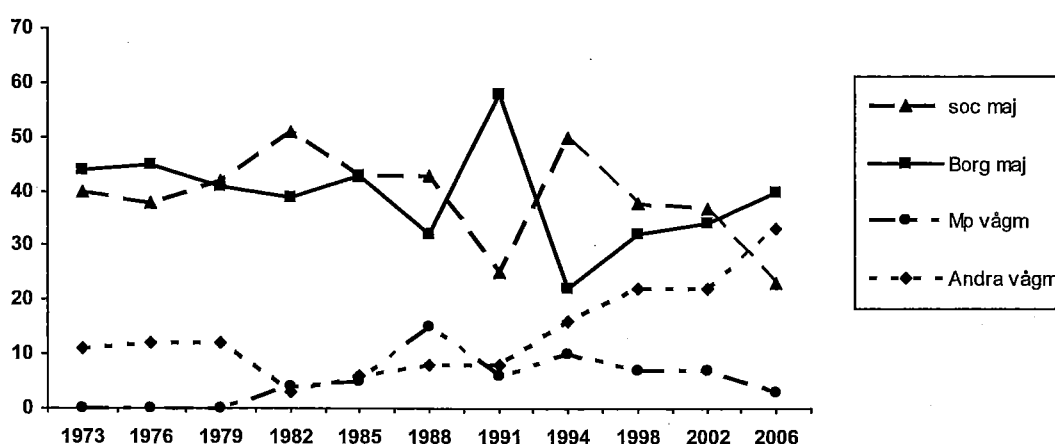
Andel röster för SD i procent	Landsdel						Totalt	
	Götaland		Svealand		Norrland		Procent	Antal
	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal		
1-3 procent	49	44	69	32	33	3	54	79
3,1-6 procent	25	22	31	14	67	6	30	42
6,1-9 procent	12	11	0	0	0	0	8	11
9,1-12 procent	6	5	0	0	0	0	3	5
12,1-23 procent	8	7	0	0	0	0	5	7
Totalt	100	89	100	46	100	9	100	144

Källa: Bearbetning av data från Kommunfakta (2006).

muner där de fick mandat, men medianvärdet är precis 3 procent. Enbart i ett fall – i Landskrona kommun – fick partiet mer än 20 procent av rösterna (22,3 procent). Valframgångar av den storleken var emellertid synnerligen ovanliga, vilket också framgår i tabell 1. Det övergripande mönstret är att SD är ett mycket litet parti med en mycket begränsad andel mandat (i genomsnitt 2,1 procent av mandaten).

Om förändringen av de politiska blockens styrka i termer av andel mandat granskas över tid framstår SD:s framgångar som en del av en större och mer långsiktig trend. Denna trend är av betydelse för artikelns frågeställning och hypoteser. De gamla etablerade partierna tappar nämligen mandat till nya partier, vilket torde medföra ett ökat tryck på samarbeten över blockgränserna eller inrättandet av minoritetsstyren.

Figur 1: Majoritetsläget i fullmäktige i Sveriges kommuner efter kommunalvalen 1973-2006, Socialistisk, borgerlig majoritet eller kommuner med vågmästarpartier (andel mandat i procent, alla kommuner).

Källa: Bearbetning av uppgifter från Kommunfakta 2006, Allmänna valen 1973-1994, del 2, Allmänna valen 1998 och 2002, del 3, samt Valmyndighetens hemsida för valet 2006. *Socialistisk majoritet* avser majoritet för socialdemokraterna ensamma/tillsammans med vänsterpartiet. Dessa två partier betecknas som det socialistiska blocket. *Borgerlig majoritet* avser majoritet för något/några/alla fyra borgerliga partier. *Andra vågmästare* avser partier som inte finns representerade i Sveriges riksdag, till exempel SD, Sveriges pensionärers intresseparti eller renodlat lokala partier.

Även om figur 1 inte visar vilka koalitioner som faktiskt har styrt kommunerna tyder minskningen av de politiska blockens sammanlagda andel mandat på att de etablerade partierna har försvagats över tid. Efter valet 2006 hade det borgerliga och det socialistiska blocket tillsammans enbart en majoritet av mandaten i 63 procent av Sveriges kommuner, vilket är den lägsta siffran sedan demokratins införande. Figur 1 visar att andelen kommuner med oklara majoritetsförhållanden, där *andra vågmästarpartier* kontrollerar mandat mellan blocken (jämför Fridolfsson och Gidlund 2002, sidan 34), har ökat från 14 procent efter valet 1991 till hela 36 procent efter valet 2006. Det är ett välkänt faktum att nya, ibland renodlat lokala, partier har gjort sitt intåg i kommunpolitiken under de senaste 30 åren (Gidlund 1978; Hallin 1990; Fridolfsson och Gidlund 2002; Erlingsson 2003; 2005; Montin 2006). Det är också i kommuner med ett större antal partier i kommunfullmäktige som *andra partier* än de gamla etablerade utövar en potentiell vågmästarroll.⁴ De 144 kommuner där SD fick representation efter valet 2006 stämmer väl in i detta mönster. Det är framför allt i kommuner där det finns, och tidigare har funnits, relativt många partier i fullmäktige – åtta eller fler – som SD etablerade sig (Kommunfakta 2006). Partiet fick också en *potentiell vågmästarroll* i 31 av Sveriges kommuner, vilket är i 33 procent av alla 94 kommuner med vågmästarpartier efter valet 2006 (*Bearbetning av data från Kommunfakta 2006*).

De etablerade partierna ställs följaktligen inför utmaningen att tackla ett ovälkommet parti, som ingen vill samarbeta med, i just de kommuner som redan tidigare har tenderat att ha oklara majoritetsförhållanden. Bidrar närvaron av SD till att situationen blir än mer problematisk? Genom att pröva hypotes 1 och 2 söks ett svar på den frågan. Innan vi tar oss an denna uppgift förklaras den beroende variabeln närmare, nämligen hur styrande koalitioner kategoriseras.

Den beroende variabeln: styrande koalitioner i kommunerna

Syftet med artikeln är *inte* att pröva vilka teorier som bäst förklarar hur och varför vissa koalitioner bildas i kommunerna (se Bäck 2003). De begrepp som diskuteras återfinns i litteraturen om koalitionersteori (Riker 1975; Sjölin 1993; Laver och Schofield 1990; Bäck 2003), men används enbart som verktyg för att precisera den beroende variabeln. Den centrala och övergripande uppgiften är att klargöra huruvida en potentiell vågmästarposition för SD har någon effekt på koalitioner och politik i kommunerna. I detta syfte görs en distinktion mellan fyra olika typer av styren i fullmäktige. För det första granskas dock kommuner utan koalitioner, där ett parti har *egen majoritet*. För det andra studeras kommuner som tillämpar *minimalt vinnande koalitioner* (*Minimum Winning Coalitions, MWC*) (Riker 1975; Sjölin 1993; Bäck 2003, sidan 15). En minimalt vinnande koalition är ett styre

som är precis så stort som krävs för att det ska ha en majoritet i fullmäktige. "Överflödiga" partier utelämnas då trots att de kanske ingår i en rikstäckande valkoalition eller liknande. För det tredje kategoriseras styren som *överdimensionerade koalitioner (Oversized Coalitions, OC)*, vilket innebär att koalitionen kan utesluta ett parti och ändå behålla majoriteten (se Bäck 2003, sidan 81-82). För det fjärde undersöks *minoritetsstyren (MS)*, vilka är styren där koalitionen saknar majoritet i fullmäktige (jämför Strøm 1990; Bäck 2003, sidan 80; De Lange 2008, sidan 31). Blocköverskridande samarbeten avser koalitioner – MWC, OC eller MS – där partier från både det borgerliga och det socialistiska blocket deltar.

Från mandatperioden 2007–2010 baseras källorna om koalitioner och deras partipolitiska sammansättning helt och hållet på primärmaterial från landets samtliga kommuner. Koalitioner kategoriseras med utgångspunkt från valteknisk samverkan.⁵ På detta sätt framkommer också majoritetssläget och därmed betydelsen av potentiella vågmästarpartier, till exempel SD, som befinner sig mitt emellan de politiska blocken.

Hypotes 1: Leder en potentiell vågmästarroll för SD till blocköverskridande samarbeten?

Efter valet 2006 bildades sammanlagt 40 blocköverskridande samarbeten i Sveriges kommuner (14 procent av alla styren). Av dessa var 22 stycken *minimalt vinnande koalitioner*, 15 stycken var *överdimensionerade koalitioner* och 3 stycken

var *minoritetsstyren*. Eftersom de etablerade partierna har uteslutit formellt samarbete med SD anger hypotes 1 att sannolikheten för att blocköverskridande samarbeten inrättas borde öka om partiet har en *potentiell vågmästarroll*. Hypotesen anger vidare att blocköverskridande samarbete är mer sannolikt om SD har en potentiell vågmästarroll än om andra partier har denna strategiska position.

Eftersom den beroende variabeln är binär (blocköverskridande samarbete eller inte) används en logistisk regressionsmodell för att pröva hypotesen. Syftet är då att uppskatta den förändrade sannolikheten av att ett blocköverskridande samarbete etableras när en oberoende variabel förändras och de andra variablerna hålls konstanta. Sannolikheten för att blocköverskridande samarbeten formas antas således vara en funktion av de oberoende variablerna i modellen.

Förutom att SD har en potentiell vågmästarroll kan blocköverskridande samarbeten, liksom minoritetsstyren (som prövas i hypotes 2), antas bero på oklara majoritetsförhållanden generellt sett, vilket som bekant avspeglar sig i ett större antal partier i kommunfullmäktige samt förekomsten av *andra* vågmästarpartier än SD. Utöver detta beror givetvis förekomsten av blocköverskridande samarbeten, eller minoritetsstyren, på hur de etablerade partierna agerar. Av detta skäl kontrollerar modellen för deltagande från de etablerade partierna, kodat efter blocktillhörighet – socialister (s och v), borgerliga (m, fp, c och kd) samt mp. Om syftet hade varit att visa vilka av de eta-

blerade partierna som tenderar att ingå i blocköverskridande samarbeten, och vilka som uteblir, hade denna kodning givetvis varit vansklig. Eftersom alla borgerliga partier kodas på samma sätt missas effekter av de enskilda borgerliga partierna som oftare ingår i blocköverskridande samarbeten än andra. Nu är emellertid inte syftet att förklara blocköverskridande samarbeten i svenska kommuner mer generellt, utan att avgöra effekten av en *potentiell vågmästarroll för SD jämfört med andra potentiella vågmästarpartier*. Med detta syfte är det fullt tillräckligt att granska om den *samlade* effekten av de etablerade partiernas deltagande – kodat efter blocktillhörighet – är positiv eller negativ med kontroll för potentiella vågmästarpartier. En negativ effekt i detta sammanhang innebär att vågmästarpartier – SD eller andra partier – verkligen har en avgörande inverkan medan en positiv effekt skulle indikera att andra faktorer spelar in. Blocköverskridande samarbeten modelleras som en funktion av (i) *SD är potentiell vågmästare*, (ii) *annat parti är potentiell vågmästare*, (iii) *socialister (s/v) deltar*, (iv) *borgerliga (m/ffp/c/kd) deltar*, (v) *miljöpartiet (mp) deltar* samt (vi) *åtta eller fler partier i kommunfullmäktige*.

Redovisningen av resultaten i tabell 2 består till att börja med av regressionskoefficienter (standardfel anges inom parentes). Ett positivt värde på koefficienten betyder att ett högre värde på den oberoende variabeln innebär en ökad sannolikhet för blocköverskridande samarbete. Trots att undersökningen baserar sig på ett totalurval, alla 290 kommuner, redovisas också signifikansnivåer för att indikera robus-

heten i materialet. Tabell 3 redovisar dessutom det som här kallas procentdifferens, känt i litteraturen som *diskret förändring* (Long 1997). Detta är en uppskattning av hur sannolikheten för utfallet – blocköverskridande samarbete – räknat i procentenheter förändras när en oberoende variabel skiftar från sitt lägsta till sitt högsta värde och alla andra variabler hålls konstanta vid sina medelvärden (i detta sammanhang är alla oberoende variabler kodade som antingen 1 eller 0).

Modellen ger, vilket framgår i tabell 2, ett visst stöd till hypotes 1. Uppskattningen är att en *potentiell vågmästarroll för SD* har en positiv effekt på blocköverskridanden samarbeten. Sannolikheten för denna styrelseform ökar enligt modellen med 14 procentenheter när SD har en potentiell vågmästarroll jämfört med när partiet inte har denna position. Trots att undersökningen baserar sig på ett totalurval kan emellertid effekten betecknas som osäker, vilket indikeras av en signifikansnivå på endast 90 procent samt att konfidensintervallet för procentdifferensen inkluderar 0. Effekten av *andra potentiella vågmästarpartier* framstår som något robustare (95 procent säkerhet). Sannolikheten för blocköverskridande samarbeten ökar enligt modellen med 12 procentenheter när "andra" partier har en potentiell vågmästarroll. Även denna effekt är dock behäftad med viss osäkerhet eftersom konfidensintervallet inkluderar 0. Modellen uppskattar vidare att ett större antal partier i fullmäktige (över 8) är betydelselöst för blocköverskridande samarbeten.

Tabell 2: Logistisk regression med blocköverskridande samarbete som beroende variabel.

Oberoende variabler	Koefficient	Procentdifferens	95 % konfidensintervall
(i) SD är potentiell vågmästare	1,03* (0,55)	+0,14 (0,09)	-0,04– +0,33
(ii) Annat parti är potentiell vågmästare	0,93** (0,42)	+0,12 (0,06)	-0,01– +0,24
(iii) Socialister deltar (s/v)	1,52*** (0,47)	+0,16 (0,05)	+0,06 – +0,25
(iv) Borgerliga deltar (m/fp/c/kd)	0,50** (0,22)	+0,05 (0,02)	+0,04– +0,10
(v) Mp deltar	-0,23 (0,43)	-0,02 (0,05)	-0,10 – +0,06
(vi) Åtta eller fler partier i kf	-0,03 (0,42)	-0,00 (0,04)	-0,09 – +0,08
Konstant	-4,46*** (0,94)		
Log likelihood	-106,42		
Pseudo-R ²	0,10		
N	290		

Kommentar: * är signifikant på 0,10-nivån, ** är signifikant på 0,05-nivån, *** är signifikant på 0,01-nivån. Mot bakgrund av att undersökningen baserar sig på ett totalurval indikerar signifikansnivåer i första hand robustheten i materialet. Den beroende variabeln är kodad: Blocköverskridande = 1, annat styre = 0. De oberoende variablerna är alla kodade så 1=det som anges i variabelnamnet, 0=frånvaro av detta. Tabellen redovisar ostandardiserade logistiska regressionskoefficienter, procentdifferens (diskret förändring), samt standardfel inom parantes. Procentdifferens indikerar den förändrade sannolikheten, den diskreta förändringen, när en oberoende variabel rör sig från 0 till 1 och alla andra variabler hålls konstanta vid sina medelvärden. 95 % konfidensintervall redovisas för denna skattning.

I de 40 blocköverskridande koalitioner efter valet 2006 var SD potentiella vågmästare i 7 kommuner, medan andra partier var det i 15 kommuner. Detta innebär att 18 blocköverskridande samarbeten, utan vågmästarparterier i fullmäktige, kvarstår. Effekterna av potentiella vågmästarparterier – SD eller andra partier – på blocköverskridande samarbeten är således inte entydiga och det är svårt att urskilja en klar effekt av just SD. Deltagande för de politiska blocken har dessutom positiva effekter med kontroll för dessa centrala variabler. Med andra ord väljer de etablerade par-

tierna i flera fall blocköverskridande samarbete också när potentiella vågmästarparterier saknas. Blocköverskridande samarbeten är enligt modellen mest sannolika om de två partierna från det socialistiska blocket deltar i den styrande koalitionen – sannolikheten ökar med 16 procentenheter (socialdemokraterna satt också med i 33 av 40 blocköverskridande samarbeten). Effekten av de borgerliga partiernas samlade deltagande är också positiv, men väsentligt svagare – sannolikheten ökar med 5 procentenheter (enskilda borgerliga partier, framför allt

centerpartiet, har dock starkare effekter).⁶ Dessa resultat överensstämmer med Bäck (2003, sidan 168), som menar att blocköverskridande samarbeten ofta etableras där det finns historiska erfarenheter av lyckat samarbete mellan partier. Yttre faktorer, som potentiella vågmästarpartier, tycks inte spela någon roll i dessa sammanhang.

Med utgångspunkt från modellen får hypotes 1 ett visst stöd. En potentiell vågmästarroll för SD tycks marginellt öka sannolikheten för att blocköverskridande samarbeten skapas. Det finns dock betydande variationer i materialet och effekten är långt ifrån entydig. De etablerade partierna ingår i blocköverskridande samarbeten även i kommuner där det inte finns vågmästarpartier.

Hypotes 2: Leder en potentiell vågmästarroll för SD till minoritetsstyren?

Mot bakgrund av tidigare forskning vet vi att blockpolitik och partiideologi spelar en stor roll om vi vill förklara vilka

koalitioner som bildas i kommunerna (Bäck 2003). Trots oklara majoritetslägen, och medföljande problem med vågmästare, är det mot denna bakgrund rimligt att anta att partierna i första hand vill bilda koalitioner med ideologiskt närstående partier – trots att blocköverskridande samarbeten förekommer i vissa fall. I takt med att majoritetsläget förändras, och nya partier gör sitt inträde i kommunerna, krävs det dock att samarbete upplevs som en möjlighet om en majoritetskoalition ska kunna skapas. Eftersom samarbete med SD är mindre tilltalade än med andra potentiella vågmästarpartier snävas dock möjligheterna in. Hypotes 2 anger mot denna bakgrund att minoritetsstyren skapas i större utsträckning om SD är potentiell vågmästare än om andra partier är det. Antagandet är med andra ord att denna osäkra, och i svenska kommuner ovanliga⁷, styrelseform blir alltmer sannolik om SD är potentiell vågmästare (Wångmar 2006, sidan 158-160; Kommunfakta, 2006). Tabell 3 visar att det verkar finnas ett samband i den förväntade riktningen.

Tabell 3: Typ av styre/koalition där Sverigedemokraterna är vågmästare 2006 (procent).

Koalitionstyp	SD är potentiell vågmästare				Totalt	
	Ja		Nej		Procent	Antal
	Procent	Antal	Procent	Antal		
Egen majoritet	0	0	6	15	5	15
OC	10	3	43	112	40	115
MWC	45	14	45	117	45	131
Minoritetsstyre	45	14	6	15	5	29
Totalt	100	31	100	259	100	290

Källa: Bearbetning av data från Kommunfakta (2006).

I syfte att pröva om SD verkligen har den effekt som tabell 3 antyder utförs ytterligare en logistisk regressionsana-

lys. Modellen kontrollerar för samma variabler som vid prövningen av hypotes 1.

Tabell 4: Logistisk regression med minoritetsstyren som beroende variabel.

Oberoende variabler	Koefficient	Procentdifferens	95 % konfidensintervall
(i) SD är potentiell vågmästare	3,43*** (0,67)	+0,39 (0,12)	+0,15– +0,64
(i) Annat parti är potentiell vågmästare	1,48** (0,62)	+0,07 (0,04)	-0,01– +0,16
(iii) Socialister deltar (s/v)	-2,16*** (0,68)	-0,07 (0,03)	-0,12– -0,02
(iv) Borgerliga deltar (m/fp/c/kd)	-1,22*** (0,32)	-0,04 (0,01)	-0,6– -0,01
(v) Mp deltar	0,41 (0,54)	+0,02 (0,02)	-0,02– +0,05
(vi) Åtta eller fler partier i kf	1,73** (0,76)	+0,05 (0,02)	+0,01– +0,10
Konstant	-0,83 (1,02)		
Log likelihood	-64,12		
Pseudo-R ²	0,32		
N	290		

Kommentar **är signifikant på 0,05-nivån, ***är signifikant på 0,01-nivån. Mot bakgrund av att undersökningen baserar sig på ett totalurval indikerar signifikansnivåer i första hand robustheten i materialet. Den beroende variabeln är kodad: Minoritetsstyre = 1, annat styre = 0. De oberoende variablerna är alla kodade så 1=det som anges i variabelnamnet, 0=frånvaro av detta. Tabellen redovisar ostandardiserade logistiska regressionskoefficienter, procentdifferens (diskret förändring), samt standardfel inom parantes. Procentdifferens indikerar den förändrade sannolikheten, den diskreta förändringen, när en oberoende variabel rör sig från 0 till 1 och alla andra variabler hålls konstanta vid sina medelvärden. 95 % konfidensintervall redovisas för denna skattning.

Resultaten som redovisas i tabell 4 ger ett starkt stöd till hypotes 2. Om SD har en *potentiell vågmästarroll* ökar sannolikheten för att kommunen får ett minoritetsstyre med 39 procentenheter jämfört med om partiet inte har denna roll (förutsatt att alla andra variabler hålls konstanta). Den uppskattade effekten är statistiskt säkerställd till 99 procent, vilket i detta sammanhang visar en god robusthet i materialet. Sannolikheten för att minoritetsstyren skapas ökar

med 7 procentenheter om *andra partier* har en potentiell vågmästarroll och med 5 procentenheter om fler än åtta partier har plats i fullmäktige. Sammantaget kan effekterna av dessa tre variabler tolkas som att yttre omständigheter – oklara majoritetslägen, potentiella vågmästarpartier och *framför allt* en potentiell vågmästarroll för SD – är av stor betydelse för de etablerade partiernas val att ingå i minoritetskoalitioner. Sannolikheten för att minoritets-

styren skapas minskar nämligen när effekten av deltagande från de etablerade partierna, granskat utifrån blocktillhörighet, undersöks. Samtliga koefficienter och procentdifferenser i tabell 4 – utom för mp (som inte signifikant) – pekar på en negativ effekt.⁸ Detta kan tolkas som att de gamla etablerade partierna helst undviker minoritetsstyren, men att de ibland tvingas till det beroende på omständigheterna i kommunerna. Den viktigaste omständigheten i detta avseende är just en potentiell vågmästarroll för SD, medan andra potentiella vågmästarpartier samt antalet partier i fullmäktige, som också har positiva effekter, är av sekundär betydelse.

Hypotes 2 får sammanfattningsvis ett starkt stöd. Precis som den borgerliga alliansen gjorde gällande i sitt utspel på DN-debatt har andelen minoritetsstyren ökat efter valet 2006 (se Wångmar 2006, sidan 158-160). Ökningen beror till stor del, precis som de fyra borgerliga partisekreterarna antyder i sitt utspel, på SD:s framgångar. Frågan som nu kvarstår är om en reell vågmästarroll för SD, vilket är fallet när partiet kontrollerar mandat mellan den styrande minoriteten och övriga partier, ökar risken för att koalitionen förlorar vöteringar.

Hypotes 3: Innebär en reell vågmästarroll för SD en ökad sannolikhet för att den styrande koalitionen i minoritetsstyren förlorar vöteringar?

Eftersom de etablerade partiernas dominerande strategi hittills har varit att isolera SD anger hypotes 3 att det är rimligt att förvänta sig en högre andel vöteringsförluster i minoritetsstyren där partiet har en *reell* vågmästarposition. Med andra ord är antagandet att SD kan utöva ett indirekt inflytande genom att blockera, eller fördröja, politiska beslut.

För att pröva hypotes 3 har en genomgång av vöteringar i fullmäktige i alla kommuner med minoritetsstyren utförts, närmare bestämt i 29 kommuner (28 kommuner från juni 2007). I 14 av dessa har SD innehaft en reell vågmästarposition.⁹ Undersökningen omfattar förluster eller framgångar för den styrande koalitionen i samtliga vöteringar (246 vöteringar) i fullmäktige under åtta månader, från valperiodens början den 1 november 2006 fram till den 30 juni 2007. Tidsperioden är förhållandevis kort men innehåller viktiga ärenden som val av styrelser och nämnder för den nya mandatperioden och en budgetbehandling med beslut om skattesats.¹⁰ Ekström von Essen (2006) drog i sin undersökning från mandatperioden 2002–2006 slutsatsen att SD i de allra flesta fall stödde de borgerliga partierna vid vöteringar i kommunfullmäktige. För att kontrollera riktigheten i denna slutsats, efter valet 2006, har studien också differentierats på grundval av den ideologiska färgen på den styrande koalitionen i kommunen.¹¹ Eftersom anta-

let kommuner med minoritetsstyre var så pass begränsat efter valet 2006, 29 av 290, är det emellertid inte tillräckligt att isolerat studera voteringsförluster i detta urval. För att dra slutsatser om SD:s påverkan är det nödvändigt att jämföra med andelen voteringsförluster i Sveriges kommuner mer

generellt. Med denna utgångspunkt har ett systematiskt urval av var tionde svensk kommun gjorts för att jämföra med (492 voteringar ytterligare).¹²

Den genomsnittliga andelen voteringsförluster i olika koalitioner, i de två urvalen sammantaget, redovisas i tabell 5.

Tabell 5: Andelen voteringsförluster i kommunfullmäktige 2006-11-01-2007-06-30 (procent).

Koalitionstyp/majoritetsförhållande och vågmästare	Antal kommuner	Max andel	Min andel	Medelvärde	Median	Standard avvikelse
Minoritetsstyre med SD som vågmästare (totalt):	14	96	0	19	12	26
<i>Socialistisk</i>	1	0	0	0	0	0
<i>Socialistisk + mp och/eller lokalt parti</i>	2	17	9	13	13	6
<i>Borgerlig</i>	5	96	0	30	17	38
<i>Borgerlig + mp och/eller lokalt parti</i>	4	33	0	13	8	15
<i>Blocköverskridande</i>	2	45	0	23	23	31
Minoritetsstyre med annan vågmästare (totalt):	15	44	0	11	7	13
<i>Socialistisk</i>	8	44	0	14	6	16
<i>Socialistisk + mp och/eller lokalt parti</i>	1	0	0	0	0	0
<i>Borgerlig</i>	4	25	6	12	8	8
<i>Borgerlig + mp och/eller lokalt parti</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Blocköverskridande</i>	1	4	4	4	4	0
Minimalt vinnande koalitioner (totalt):	17	50	0	4	0	12
<i>Socialistisk</i>	1	0	0	0	0	0
<i>Socialistisk + mp och/eller lokalt parti</i>	3	10	0	3	0	6
<i>Borgerlig</i>	9	0	0	0	0	0
<i>Borgerlig + mp och/eller lokalt parti</i>	3	50	0	17	0	28
<i>Blocköverskridande</i>	1	0	0	0	0	0
Överdimensionerade koalitioner (totalt):	11	14	0	2	0	4
<i>Socialistisk</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Socialistisk + mp och/eller lokalt parti</i>	3	0	0	0	0	0
<i>Borgerlig</i>	4	0	0	0	0	0
<i>Borgerlig + mp och/eller lokalt parti</i>	3	14	0	5	0	8
<i>Blocköverskridande</i>	1	0	0	0	0	0
Totalt	57	96	0	9	0	17

Källa: Protokoll från kommunfullmäktige i följande kommuner under perioden 2006-11-01-2007-06-30: Eslöv, Falköping, Karlskrona, Kävlinge, Landskrona, Mariestad, Motala, Norrköping, Perstorp, Ronneby, Skurup, Trelleborg, Upplands-Bro, Växjö, Burlöv, Herrljunga, Hällefors, Ljungby, Lysekil, Mark, Nordanstig, Oskarshamn, Oxelösund, Sigtuna, Sjöbo, Södertälje, Tierp, Torsby, Umeå, Avesta, Dorotea, Falckenberg, Gnesta, Helsingborg, Kinda, Kungsör, Lessebo, Sala, Skövde, Storfors, Tranås, Upplands-Väsby, Varberg, Åre, Övertorneå. Borås, Habo, Härjedalen, Jönköping, Ludvika, Mörbylånga, Nyckvarn, Ovanåker, Tibro, Vännäs och Öckerö.

Föga överraskande visar översikten av de två urvalen i tabell 5 att den genomsnittliga andelen voteringsförluster är störst i kommuner med minoritetsstyren samtidigt som andelen är lägre i kommuner med minimalt vinnande koalitioner. Lägst är andelen i kommuner med överdimensionerade koalitioner. Både medelvärde och median tyder på att minoritetsstyren där SD har en reell vågmästarroll förlorar fler voteringsförluster än andra kommuner. Trots att spridningen runt medelvärdet är betydande (26) förlorade de minoritetskoalitioner där SD hade en reell vågmästarroll i genomsnitt mest voteringsförluster av alla kommuner i urvalet. Mot bakgrund av resultaten i tabell 5 är det tveksamt om Ekström von Essens (2006) slutsats att SD i första hand röstar med de borgerliga partierna stämmer också efter valet 2006. I stället verkar alla etablerade partier, oavsett blocktillhörighet, drabbas av förluster. I tabell 5 framgår det att alla partipolitiska konstellationer i de minoritetsstyren där SD hade en reell vågmästarroll, utom ett socialistiskt styre, förlorade voteringsförluster vilket inte förekom någon annanstans. Är det då möjligt att statistiskt styrka att en reell vågmästarroll för SD - i minoritetsstyren - har en större effekt på andelen voteringsförluster än om andra partier har denna roll?

För att pröva hypotes 3 - *en reell vågmästarroll för SD leder till en ökad andel förlorade voteringsförluster för koalitioner i minoritetsstyren* - utförs en linjär regressionsanalys där andelen förlorade voteringsförluster (i procent) är den beroende variabeln. I detta sammanhang är två beroende variabler intressanta: *en poten-*

*tiell vågmästarroll för SD och en potentiell vågmästarroll för andra partier.*¹³ För att jämföra effekter på andelen voteringsförluster i minoritetsstyren med effekter i övriga kommunala koalitioner (som inkluderas genom det systematiska urvalet) tillkommer två ytterligare variabler, som har kodats om till så kallade *slope dummy-variabler* (se Hanushek och Jackson 1977, sidan 106).¹⁴ Syftet med att använda *slope dummy-variabler* i detta sammanhang är att isolera effekten av den reella vågmästarrollen i totalurvalet av minoritetsstyren för att jämföra med effekten i hela urvalet (totalurvalet + det systematiska urvalet). Effekten av en vågmästarroll i minoritetsstyren erhålls genom att addera b-koefficienten för *slope dummy-variabeln* med motsvarande b-koefficient för urvalet i stort.

Trots att urvalet på 57 kommuner innebär begränsningar för slutsatsdragningen menar jag att regressionsanalysen ger betydande stöd till hypotes 3. En reell vågmästarroll för SD i minoritetsstyren är den enda variabel som har en stark, och därtill statistiskt signifikant, effekt på andelen voteringsförluster. Om partierna i de kommuner där SD har en potentiell vågmästarroll väljer att etablera minoritetsstyren, vilket ger SD en reell vågmästarroll, uppskattar modellen att andelen voteringsförluster ökar med 17,89 procentenheter (21,37+3,48). Av modellen att döma tycks andra potentiella och reella vågmästarpartier vara betydelselösa för andelen voteringsförluster. Hypotes 3 har därför stöd: En reell vågmästarroll för SD leder till en ökad andel förlorade voteringsförluster för partier i minoritetsstyren.

Tabell 6: Linjär regressionsanalys med procentandelen voteringsförluster som beroende variabel.

Oberoende variabler	B-koefficient (ostandardiserad)	Standardfel
<i>SD är potentiell vågmästare (hela urvalet)</i>	-3,48	8,71
<i>SD är reell vågmästare (slope-dummy minoritetsstyren)</i>	+21,37**	9,31
<i>Andra partier är potentiell vågmästare (hela urvalet)</i>	+0,82	7,9
<i>Andra partier är reell vågmästare (slope-dummy, minoritetsstyren)</i>	+9,46	7,43
<i>Konstant</i>	1,11	3,63
<i>Justerat R²</i>	0,12	
<i>n</i>	57	

Kommentar: ** är signifikant på 0,05-nivån. Variablerna är: (i) *En potentiell vågmästarroll för SD (i båda urvalen) (1=ja, 0=nej)*, (ii) *En reell vågmästarroll för SD (slope dummy-variabel i minoritetsstyren)*. Denna variabel är kodad genom att multiplicera den variabeln som anger urvalet (0=det systematiska, 1=totalurvalet av minoritetsstyren) med variabeln *SD är potentiell vågmästare*. 1=SD har reell vågmästarroll i minoritetsstyren, 0=SD har potentiell, och reell, vågmästarroll i urvalet i stort. (iii) *En potentiell vågmästarroll för andra partier (i båda urvalen, enligt samma procedur som i)* samt (iv) *En reell vågmästarroll för andra partier (slope dummy-variabel i minoritetsstyren)*. Samma kodningsprocedur som (ii).

Förklaringen till att minoritetsstyren där SD är vågmästare förlorar fler voteringsröst än andra kommuner är rimligen oviljan från de etablerade partiernas sida att samarbeta dels med detta parti, dels med oppositionen. Aningen paradoxalt kan det således sägas att strävan efter traditionell blockpolitik i dessa sammanhang ger SD ett indirekt inflytande. Trots att partiet är politiskt isolerat kan dess representanter utöva inflytande genom att blockera beslut. Jämfört med andra vågmästarpartier är det också rimligt att säga att SD tycks ha spelat en aktiv roll i detta avseende. I Upplands Bro, i Stockholms län, framstår faktiskt SD som det kanske viktigaste partiet under den undersökta pe-

rioden. Partiet fällde i praktiken den borgerliga minoritetskoalitionen, som förlorade 96 procent av alla voteringsröst under perioden (detta fall drar således upp medelvärdet i tabell 6). I syfte att illustrera resultaten granskas just denna kommun närmare.

Upplands-Bro kommun styrdes från november 2006 till juni 2007 av en borgerlig minoritet, som hade 20 av de 41 mandaten i fullmäktige. Socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet hade tillsammans 20 mandat, medan SD förfogade över ett enda, men mycket utslagsgivande, mandat. Voteringsförlusterna för den borgerliga minoritetskoalitionen tog sig uttryck i att oppositionen, bestående av social-

demokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet fick ordförandeposterna i flertalet styrelser och nämnder. Dessa tre partier fick också igenom sitt alternativa budgetförslag. Anledningen till oppositionens framgångar var att SD konsekvent röstade för de tre rödgröna partiernas förslag. De fyra borgerliga partierna lyckades bara få ordförandeposterna i kommunfullmäktige, valberedningen och kommunstyrelsen (Protokoll Upplands-Bro kommunfullmäktige 2006-11-01 och 2006-11-08, §§ 93-95, 2006-11-30, § 108, samt 2006-12-13 och 2006-12-14, §§ 127-143). Tre av de fyra borgerliga partierna, moderaterna, centern och kristdemokraterna var trots den höga andelen voteringsförluster beredda att fortsätta att styra kommunen i minoritet. Under våren 2007 bytte emellertid folkpartiet sida och bildade en majoritetskoalition tillsammans med socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet.¹⁵ Orsaken till att koalitionen slutligen föll var således SD:s roll som vågmästare, men också den borgerliga koalitionsens oviljighet att samarbeta dels med SD dels över blockgränserna. Upplands Bro är givetvis något av ett extremexempel. Detta fall är dock illustrativt i den meningen att det visar att blockpolitiken ofta är stabil trots att majoritetsläget är oklart. Det stora problemet i detta sammanhang, vilket fallet Upplands-Bro och analysen av voteringsförluster tydligt belyser, är att en vågmästarroll för just SD riskerar att skapa en politiskt instabil situation i kommunerna.

Slutsatser

Hittillsvarande forskning har inriktat sig på att förklara *varför* partier av SD:s typ - ofta kallade högerpopulistiska partier eller *pariah parties* (Rydgren 2002; 2004; 2005; 2006; Rydgren och Widfeldt 2004; De Lange 2008, sidan 47, 59) - når framgångar. Forskningen har också berört varför dessa partier får delta i nationella koalitioner i vissa länder medan de utesluts i andra (De Lange 2008). Kunskapsläget är emellertid bristfälligt om vilka *effekter* inträdet av ett ovälkommet parti som SD har på de etablerade partiernas möjligheter att skapa koalitioner och att bedriva politik i lokalpolitiken. Syftet med artikeln har varit att fylla igen denna kunskapslucka. Artikelns frågeställning lyder enligt följande: *Vilken effekt har SD, ett parti som ingen av de etablerade partierna vill samarbeta med, på koalitionsbildningar och politik i Sveriges kommuner?*

I syfte att besvara frågeställningen sattes tre hypoteser upp: (i) *En potentiell vågmästarroll för SD ökar sannolikheten för blocköverskridande samarbeten,* (ii) *En potentiell vågmästarroll ökar sannolikheten för minoritetsstyren och* (iii) *En reell vågmästarroll för SD leder till en ökad andel förlorade voteringar för koalitioner i minoritetsstyren.*

Den första hypotesen får ett visst, men långtifrån entydigt, stöd. En potentiell vågmästarroll för SD har en positiv effekt på förekomsten av blocköverskridande samarbeten, men *andra potentiella vågmästarpartier* har också betydelse. I detta sammanhang är det inte möjligt att peka ut en entydig effekt av just SD. Blocköverskridande sam-

arbeten skapas också i flera fall oavsett förekomsten av potentiella vågmästarpartier. Tidigare forskning visar i linje med detta att historiska erfarenheter av samarbete är avgörande för de etablerade partiernas val att ingå i blocköverskridande samarbeten (se Bäck 2003, sidan 168). Slutsatsen som kan dras mot denna bakgrund är att de etablerade partierna inte i nämnvärd utsträckning väljer att skapa blocköverskridande samarbeten för att isolera SD.

Hypotes 2 får däremot ett starkt stöd. Med kontroll för andra potentiella vågmästarpartier, antalet partier i kommunfullmäktige samt deltagande av de etablerade riksdagspartierna framstår en potentiell vågmästarroll för SD som den viktigaste förklaringen till förekomsten av minoritetsstyren efter valet 2006. Den statistiska modellen uppskattar en ökad sannolikhet för denna styrelseform med 39 procentenheter om SD har en potentiell vågmästarroll jämfört med om partiet inte har denna position. Även den tredje hypotesen får stöd. En vågmästarroll för SD i minoritetsstyren leder enligt den linjära regressionsanalysen till en genomsnittlig ökning av andelen förlorade voteringar med nästan 18 procentenheter.

Frågeställningen kan sammanfattningsvis besvaras. När SD har en potentiell vågmästarroll ökar sannolikheten marginellt för att de etablerade partierna ingår blocköverskridande samarbeten. Sannolikheten är dock mycket stor för att dessa partier i stället väljer minoritetsstyren. De minoritetsstyren där SD har en reell vågmästarroll förlorar också fler voteringar än styren med andra vågmästarpartier, vilket

indikerar att SD:s representation i fullmäktige kan ha en destabiliserande effekt på svensk kommunpolitik. SD spelar dessutom en roll i svensk kommunpolitik som kan komma att växa i framtiden. Även om antalet fall än så länge är få är det möjligt att SD:s framgångar efter valet 2006 utgör en långsiktig svårighet för de etablerade partiernas möjligheter att effektivt styra kommunerna. Detta är åtminstone fallet så länge som den styrande koalitionen utesluter SD och försöker styra kommunen i minoritet. Om SD stärks ytterligare, vilket otaliga opinionsmätningar i dagsläget pekar på, kan läget bli bekymmersamt. Det är högst oklart om möjligheten till extraval, som den borgerliga alliansen föreslog i sitt utspel på DN-debatt, skulle avhjälpa problematiken. Om de etablerade partierna håller fast vid att inte samarbeta med SD finns det med andra ord fog för deras oro.

I takt med att blockpolitiken luckras upp och partistrukturen i kommunfullmäktige blir allt mer splittrad förändras det politiska spelfältet i kommunerna. Dörren öppnas upp för nya och hittills oprövade koalitioner. Minoritetsstyren, eller breda regnbågskoalitioner, riskerar också att bli allt vanligare. Förändringen är inte nödvändigtvis av ondo, men risken ökar för att politiska låsningar blir vanligare samt att koalitioner, med skiftande partipolitisk sammansättning, kommer att avlösa varandra under en och samma mandatperiod. Det är också denna utveckling, och ambitionen att undvika låsningar, som från början har föranlett debatten om att möjliggöra extraval

i kommunerna (för en översikt se Norén Bretzer 2003). Så länge som det är möjligt för stora och små partier att samarbeta finns det emellertid ingen större anledning till oro. Mycket tyder dock på att SD:s framgångar efter valet 2006 innebär att en ny och tämligen problematisk situation är under uppsegling. Det är också denna plötsliga nyordning på det kommunpolitiska spelfältet som på allvar aktualiserar debatten om kommunala extraval. De gamla etablerade partierna har deklarerat att samarbete med SD är otänkbart, vilket i vissa kommuner reducerar möjligheterna att skapa koalitioner som har möjlighet att sitta mandatperioden ut. Majoritetsläget i dessa stundtals "krisutsatta" kommuner gör att det enda kvarvarande alternativet är blocköverskridande samarbete om koalitionen inte vill löpa risken att bli nedröstad av ett bångstyrt, och opålitligt, vågmästarparti. Det är emellertid tveksamt att hävda att grunden i detta problem är SD. I stället talar den historiska utvecklingen sitt tydliga språk: de etablerade partierna tappar förtroende hos väljarna och nya partier etablerar sig (jämför Katz och Mair 1995; Blyth och Katz 2005; Erlingsson 2005). Oklara majoritetslägen tvingar fram nya och hittills oprövade styren i kommunerna. Om den fortsatta ambitionen är att isolera SD finns det emellertid en risk för att ett dilemma uppstår. Alternativet till minoritetsstyren, där SD kan utöva ett indirekt och stundtals problematiskt inflytande, är breda blocköverskridande samarbeten. Problemet med att på bred front inrätta sådana sam-

arbeten är att det lär suddas ut de politiska alternativen och därmed öka risken för att SD stärks ytterligare.

Referenser

Otryckt källmaterial

Elektroniskt material

Protokoll från kommunfullmäktige och uppgifter om förtroendevalda från hemsidor i landets samtliga 290 (289 år 1998) kommuner 1998, 2002 och 2006.

Protokoll från kommunfullmäktige, med tillhörande voteringsbilagor, i följande kommuner under tidsperioden 2006-11-01-2007-06-30: Eslöv, Falköping, Karlskrona, Kävlinge, Landskrona, Mariestad, Motala, Norrköping, Perstorp, Ronneby, Skurup, Trelleborg, Upplands-Bro, Växjö, Burlöv, Herrljunga, Hällefors, Ljungby, Lysekil, Mark, Nordanstig, Oskarshamn, Oxelösund, Sigtuna, Sjöbo, Svedala, Södertälje, Tierp, Torsby, Umeå, Avesta, Dorotea, Falkenberg, Gnesta, Helsingborg, Kinda, Kungsör, Lessebo, Sala, Skövde, Storfors, Tranås, Upplands-Väsby, Varberg, Åre, Övertorneå. Borås, Habo, Härjedalen, Jönköping, Ludvika, Mörbylånga, Nykvarn, Ovanåker, Tibro, Vännäs och Öckerö.

Kommunfakta 2006 (databas) Leif Johansson, Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.

Valmyndighetens hemsida 2006 (www.val.se).

Sifo Research International (www.sifo.se).

Tryckt källmaterial

Offentligt tryck

Allmänna valen, del 2, 1973-1994.

Allmänna valen, del 3, 1998-2002.

Motion till riksdagen 2007/08: K394. *Nyval till kommuner och landsting* (Gunnar Andrén, fp).

SFS 1991:900, Kommunallag.

Sveriges kommunkalender 1974-2003. Malmö: Förlagshuset Hägern.

Sveriges kommuner 1995-1996. 1995. Stockholm: Svenska kommunförbundet / Kommentus.

Tidningar

Dagens Nyheter 2007-07-17.

"Extraval i kommunerna kan stoppa Sverigedemokraterna (DN-debatt)".

Svenska Dagbladet 2008-10-04.

"Kommuner ska kunna utlysa nyval".

Litteratur

Art, David, 2007

"Reacting to the Radical Right. Lessons from Germany and Austria." *Party Politics*, 13 (3): 331-349.

Blyth, Mark och Richard S Katz, 2005

"From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party." *West European Politics*, 28 (1): 33-60.

Bäck, Henry, 2000

Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid. Malmö: Liber.

Bäck, Hanna, 2003

Explaining coalitions. Evidence and Lessons From Studying Coalitions Formation in Swedish Local Government. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Bäck, Mats och Tommy Möller, 2003

Partier och organisationer. Stockholm: Norstedts juridik.

Capoccia, Giovanni, 2001

"Defending Democracy: Reactions to political extremism in inter-war Europe." *European Journal of Political Research*, 39: 431-460.

De Lange, Sarah L, 2008

From Pariah to Power: The Government Participation of Radical Right Wing Populist Parties in West European Democracies. Antwerpen: University of Antwerp.

Ekström von Essen, Ulla, 2006

Sverigedemokraterna i de svenska kommunerna 2002-2006. En studie av politisk aktivitet, strategi och mobilisering. Norrköping: Integrationsverket.

Erlingsson, Gissur, 2003

Den lokala politikens fragmentering - Orsaker till och effekter av medborgarengagemang vi kommundelningar och uppkomst av nya partier. Skriftserie 2003: 1. Lund: Institutet för ekonomisk forskning, Lunds universitet.

Erlingsson, Gissur, 2005

Varför bildas nya partier? Om kollektivt handlande och partientreprenörer. Lund: Department of Political Science, Lund University.

Fridolfsson, Charlotte och Gullan Gidlund, 2002

De lokala partierna och den nya politiska kartan. Örebro: Novemus, Örebro universitet.

Gidlund, Janerik, 1978

Aktionsgrupper och lokala partier. Lund: CWK Gleerup.

Gidlund, Janerik, 1983

Kommunalt självstyrelse i förvandling. Sammanfattning av forskningsresultat om kommunindelningsreformen. Stockholm: Civildepartementet/LiberFörlag.

Hallin, Bo, 1990

I skuggan av de stora. De mindre partiernas betydelse i kommunalpolitiken. SOU 1990: 53. Stockholm: Allmänna förlaget.

Hanushek, Eric A. och John E. Jackson, 1977

Statistical Methods for Social Scientists. London: Academic Press.

Heinisch, Reinhard, 2003

"Successes in Opposition – Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office." *West European Politics*, 26(3): 91–130.

Karlsson, David, 2003

En chimär av endrätt: ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

Katz, Richard och Peter Mair, 1995

"Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party." *Party Politics*, 1(1): 5–28.

Laver, Michael och Norman Schofield (red), 1990

Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe. Oxford: Oxford University Press.

Lipset, Seymour och Stein Rokkan, 1967

Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives. New York: Free Press.

Lodenius, Anna-Lena, 1999

"Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och lands-ting." I Clinell, Bim, Stieg Larsson, Hans Lindquist, Anna-Lena Lodenius, Heléne Lööv och Marina Taloyan *Demokratins förgörare.* SOU 1999: 10.

Long, Scott, 1997

Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables. Thousand Oaks: Sage.

Mair, Peter, 2001

"The Green Challenge and Political Competition: How Typical is the German Experience?" I Padgett, Stephen och Thomas Poguntke (red) *Continuity and Change in German Politics. Beyond the Politics of Centrality?* London: Frank Cass.

Montin, Stig, 2006

Poltisk styrning och demokrati i kommunerna. Åtta dilemman i ett historiskt ljus. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Norén Bretzer, Ylva, 2003

Tillämpning av möjligheten att återkalla förtroendevaldas uppdrag. En statsvetenskaplig utvärdering av 4 kap.10a §1 kommunallagen. Göteborg: Centrum för forskning om offentlig sektor, CEFOS, Göteborgs universitet.

Riker, William, 1975

The theory of political coalitions. New Haven: Cop.

Rydgren, Jens, 2002. "Radical Right Populism in Sweden: Still a Failure, But for How Long?" *Scandinavian Political Studies*, 25(1): 27-56.

Rydgren, Jens, 2004

"Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark." *West European Politics*, 27(3): 474-502.

Rydgren, Jens och Widfeldt, Anders (red), 2004.

Från Le Pen till Pim Fortuyn. Malmö: Liber.

Rydgren, Jens, 2005. "Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family." *European Journal of Political Research*, 44: 413-437.

Rydgren, Jens, 2006

From Tax Populism to Ethnic Nationalism. Radical Right-Wing Populism in Sweden. New York & Oxford: Berghahn Books.

Sjölin, Mats, 1993

Coalition Politics and Parliamentary Power. Lund: Lund University Press och Bromley: Chartwell-Bratt.

Strøm, Kaare, 1990

Minority Government and Majority Rule. Cambridge: Cambridge University Press.

Wångmar, Erik, 2006

Samlingsstyre - Blockstyre - Mångstyre. Kommunalpolitiska styrelseformer 1952-2002. Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet.

Noter

¹ Med de etablerade partierna avses de partier som mandatperioden 2006-2010 fanns representerade i riksdagen. För liknande definitioner se (Gidlund 1978; 1983; Fridolfsson och Gidlund 2002; Bäck och Möller 2003, sidan 31-33).

² I Riksdagsvalet 2006 erhöll partiet blott 2,9 procent av rösterna och nådde således inte upp till spärren på 4 procent. Partiet blev dock berättigat till statligt partistöd.

³ Strøm (1990) lanserar en teori där han hävdar att minoritetsstyren kommer att vara vanligare i system med hög konkurrens. Resonemanget är att partierna fruktar bestraffningar från väljarna av att sitta i regering. Den höga konkurrensen om röster kommer således göra att de avstår. Detta argument är annorlunda än det som här lanseras, men kommer att granskas i den senare hypotesprövningen genom att kontrollera för antalet partier i kommunfullmäktige.

⁴ Kommunerna med *andra vågmästare* hade efter valet 2006 till 83 procent 8 eller fler partier i fullmäktige, 16 procent hade 6 -7 partier medan 1 procent hade 4-5 partier (Kommunfakta 2006).

⁵ Materialet utgörs till största del av kommunfullmäktigeprotokoll, där valteknisk samverkan samt fördelning av ordförandeposter framgår. I ett begränsat antal fall, där protokollen inte har publicerats på Internet, har jag utgått från sammansättningen av styrelser och nämnder på kommunens hemsidor. Uppgifterna baseras på den valtekniska samverkan som har skett vid valen till styrelser och nämnder och inte enbart med utgångspunkt från om det har funnits ett gemensamt politiskt program inför valet. Insamlingsmetoden torde vara minst lika tillförlitlig som att studera *Kommunaktuellt/Dagens Samhälle* (jämför Bäck 2003: 50-51).

⁶ Om vi granskar fördelningen av deltagande för de etablerade partierna i absoluta tal ser fördelningen ut på följande sätt: Socialdemokraterna deltog i 33 av 40, vänsterpartiet i 11 av 40, miljöpartiet i 11 av 40, moderaterna i 14 av 40, folkpartiet i 18 av 40, centerpartiet i 28 av 40 och kristdemokraterna i 11 av 40.

⁷ 1998 fanns 20 minoritetsstyren, 23 fanns 2002 och 29 fanns 2006.

⁸ Av de 29 kommuner med minoritetsstyren förekom potentiella vågmästarpartier i 23 fall. SD var vågmästare i 14 av dessa och andra potentiella vågmästarpartier var det i 9. 4 minoritetsstyren styrdes av socialdemokraterna på egen hand trots att det fanns en socialistisk majoritet och 2 minoritetsstyren styrdes av några av de borgerliga partierna, trots att de fyra tillsammans bildade majoritet. Om vi granskar fördelningen av deltagande för de etablerade partierna i absoluta tal ser vi också att fördelningen är mycket jämn: Socialdemokraterna deltog i 16 av 29 minoritetsstyren, vänsterpartiet i 7 av 29, miljöpartiet i 11 av 29, moderaterna i 13 av 29, folkpartiet i 14 av 29, centerpartiet i 14 av 29 och kristdemokraterna i 12 av 29.

⁹ I följande 14 kommuner hade Sverigedemokraterna en reell vågmästarposition i samband med minoritetsstyren: Eslöv, Falköping, Karlskrona, Kävlinge, Landskrona, Mariestad, Motala, Norrköping, Perstorp, Ronneby, Skurup, Trelleborg, Upplands-Bro (till 2007-06-13) samt Växjö. De 15 kommunerna med minoritetsstyren utan sverigedemokratisk vågmästarposition var: Burlöv, Herrljunga, Hällefors, Ljungby, Lysekil, Mark, Nordanstig, Oskarshamn, Oxelösund, Sigtuna, Sjöbo, Södertälje, Tierp, Torsby och Umeå.

¹⁰ Till framgång i voteringar har även följande fall räknats in: (i) I de fall där styrande koalitioner har splitat upp har endast mindre delar av den styrande koalitionen stått på den förlorande sidan i omröstningen, majoriteten har stått på den segrande sidan. (ii) Oppositionen har fått igenom minoritetsbordläggningar minoritetsåterremisser, där det krävs en tredjedel av rösterna (SFS 1991:900, kap 5, §§ 36-37), men styrande koalitionen har i slutändan fått flest röster. (iii) Den styrande koalitionen avstår från att rösta i voteringar enligt eliminationsmetoden, som syftar till att rösta fram ett motförslag till en huvudvoter. Eventuella proportionella val till kommunala organ har emellertid inte räknats in i undersökningen. Förutsätts helt enkelt att sådana val har utfallit så att styrelser och nämnder har fått den sammansättning som mandatfördelningen i kommunfullmäktige stipulerar.

¹¹ Distinktioner görs mellan socialistiska koalitioner (s/s+v), socialistisk + mp och/eller lokalt parti, borgarcoalition (något/ några/alla fyra borgerliga partier), borgerlig + mp och/eller lokalt parti eller blandade/överskridande.

¹² Av detta urval på 29 kommuner hade dock en, Marks kommun i Västra Götalands län, minoritetsstyrelse varför kommunen redan ingick i studien. Vidare hade en annan kommun, Svedala i Skåne län, en specialvariant av styrande koalition i form av en blandning av samlingsstyrelse och minoritetsstyrelse, varför det fanns svårigheter att urskilja den styrande koalitionen (Protokoll Svedala kommunfullmäktige 2006-11-08 142-143, och 2006-12-13, § 156). Studien omfattar sammanfattningsvis voteringar i ett urval av totalt 29 kommuner. Detta urval uppvisar god representativitet för Sveriges kommuner med avseende på landsdel, folkmängd, men det avviker en aning avseende majoritetsläget. Gällande landsdel avvek andelen kommuner i Svealand med -3 procentenheter, +2 procentenheter i Götaland och +2 i Norrland. Gällande folkmängd har urvalet +3 procentenheter kommuner med 0-9999 invånare, -2 kommuner med 10000-19999, -3 kommuner med 20000-49999, -4 kommuner med 50000-99999 och +7 kommuner över 100000. Detta innebär att storstäder är något överrepresenterade i urvalet. Vidare är kommuner med socialistisk majoritet underrepresenterade (-8 procent) samtidigt som kommuner med borgerlig majoritet är överrepresenterade (Kommuner med annan majoritet stämmer dock väl överens med verkligheten).

¹³ Eftersom antalet fall är förhållandevis lågt (57) uppstår problem med frihetsgrader om många variabler inkluderas i modellen. Vid sidan av detta visade det sig att den politiska färgen på koalitioner, antalet partier i fullmäktige, antalet voteringar (vilket kan tänkas påverka andelen voteringsförluster) samt storleken på kommuner inte korrelerar nämnvärt med andelen voteringsförluster.

¹⁴ Grunden för konstruktionen av *slope dummy-variabler* är de två urvalen: totalurvalet och det systematiska urvalet. Genom att multiplicera den variabel som anger urvalet (0=urvalet tillsammans, 1=totalurvalet minus minoritetsstyrelsen) med SD har en potentiell vågmästarroll samt andra partier har en potentiell vågmästarroll konstruerats två nya variabler, som isolerar effekten av den reella vågmästarrollen i just minoritetsstyrelsen. Detta möjliggör en jämförelse av effekterna i minoritetsstyrelsen med urvalet i stort.

¹⁵ Folkpartiet blev väl belönat för sitt sidbyte genom att partiet tilldelades den tyngsta ordförandeposten, i kommunstyrelsen, trots att partiet bara hade tre mandat i kommunfullmäktige, medan det socialdemokratiska partiet hade 16 mandat (Protokoll Upplands-Bro kommunfullmäktige 2007-06-13, §§ 64-78)